

Globaalin tieteellis-kansallisen ja kieltenvälisen kilpailun sekä kansainvälisen politiikan vaikutus suomalaisten tieteellisten kirjastojen kirjahankintoihin 1901-1956 [The influence of global scientific and national as well as linguistic competition and international politics on the acquisition of foreign scholarly literature in Finnish academic libraries 1901-1956]

Tekijät: FM Silja Juopperi (silja.juopperi@gmail.com) ja Ilkka Mäkinen (Informaatitieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto, ilkka.makinen@uta.fi).

Esitelmässä tarkastellaan ulkomaisen kirjallisuuden hankintaa Suomen tieteellisiin kirjastoihin 1901–1956 tarkoituksena selvittää, miten vaihtelut tieteellisen julkaisuutuotantoon liittyvissä kielellisissä, kansallisissa ja poliittisissa tekijöissä ovat näkyneet Suomen tieteellisten kirjastojen ulkomaisissa kirjahankinnoissa. Kansainvälistä tutkimusta tieteen kielen dominanssin muutoksista on tehty erityisesti Saksassa (Ammon 1998, Ammon 2004, Reinbothe 2006, Edel 2010) johtuen siitä, että saksan tieteen kielenä on jäänyt tappiolle globaalissa kilpailussa. Saksa oli ennen toista maailmansotaa globaalistikin erittäin vahva kieli erityisesti luonnontieteissä ja teknologiassa. Toinenkin aiemmin suosittu tieteen kieli, ranska, on jäänyt totaalisesti englannin varjoon. Englannin ylivalta on nykyään selvä, mutta itsestään selvä ei ole se historiallinen prosessi, joka tähän tilanteeseen on johtanut. Lisäksi alueellisesti menneinä vuosikymmeninä mutta yhäkin saksa, osin ranskakin ja esim. pohjoismaiset kielet voivat olla merkittäviä tieteen kieliä. Suomalaiset tutkijat ovat aina olleet riippuvaisia muista maista tuotetusta tieteellisestä kirjallisuudesta. Mahdollisuus ja halu käyttää hyväksi tätä kirjallisuutta on suuresti riippunut kielitaidosta (taustalla koulujen kielenopetus) samoin kuin siitä arvostuksesta, jota tutkijat ovat osoittaneet eri tieteellisille kulttuureille ja maille.

Suomessa on yleinen esioletus, että juuri toinen maailmansota oli ratkaiseva käänne suomalaisten tutkijoiden kielivalinnoissa. Tieteellinen mielenkiinto kääntyi sodan jälkeen äkkinäisesti pois Saksasta englanninkieliseen maailmaan ja Yhdysvaltoihin. Englannin vaikutusta Suomen tieteen piirissä ovat tarkastelleet Haarmann ja Holman (2001). Kuitenkin Jalosen (1985) mukaan suuntautuminen angloamerikkalaiseen kulttuuri- ja kielialueeseen populaarikulttuurin, filmien ja kaunokirjallisuuden tuonnissa tapahtui jo ennen toista maailmansotaa. (Tieteellisen julkaisuvaihdon kannalta ks. myös Lilja 2012.) Tutkimuksemme tarkoitus on empiirisesti todentaa tieteellisen suuntautumisen muutoksia.

Saksalla oli tieteen kielenä vakaa asema Suomessa toiseen maailmansotaan saakka. Tieteen huippulaitokset sijaitsivat Saksassa 1800–1900 –lukujen vaihteessa ja Saksa oli akateemisten matkojen tärkein kohde. Toisen maailmansodan jälkeen suuri joukko eurooppalaisia tutkijoita oli emigroitunut Yhdysvaltoihin. Englannin kieli teki voimakkaan läpimurron ottaen paikkansa niin akateemisissa piireissä kuin oppikoulujen vieraan kielen opetuksessakin, joskin vasta peruskoulun tulo mursi lopullisesti saksan aseman kouluissa.

Tutkimuskysymyksiä ovat: Miten ulkomaisen kirjallisuuden hankinta Suomen tieteellisiin kirjastoihin muuttui vuosina 1901–1956? Millaisen muutoksen tieteenharjoittamisen suuntautuminen koki Suomessa tutkielmassa tarkasteltavana aikana? Mistä maista kirjallisuutta hankittiin, mikä oli julkaisujen hankintatapa (osto, vaihto) ja minkä kielisiä ne olivat eri tieteenaloilla? Miten ulkomaisen kirjallisuuden hankinta Suomen tieteellisiin kirjastoihin heijastaa tieteen suuntautumisen, tieteen kielen dominanssin ja politiikan muutoksia?

Tutkimusaineistona ovat Suomen tieteellisten kirjastojen lisäluettelot vuosilta 1901–1929, 1936–1938 ja 1951–1956. Lisäluetteloihin on koottu 1900-luvun alkupuolella tieteellisiin kirjastoihin ulkomailta hankitun kirjallisuuden viitetiedot. Lisäluetteloista oli mahdollista selvittää hankitun kirjallisuuden julkaisukieli,

julkaisumaa ja hankintatapa. Tutkittaviksi tieteenaloiksi valikoituivat biologia (luonnontiede), yleinen historia (humanistiset tieteet), hallinto-oikeus (oikeustieteet) ja yleinen lääketiede. Yhteiskuntatieteitä edustavat sosiologia ja psykologia, jotka kuitenkin lisäluetteloissa on niputettu yhteen filosofian kanssa. Tämä heijastaa yhteiskuntatieteiden asteittaista eriytymistä filosofiasta 1900-luvulla. Tulokset esitetään taulukoina ja kuvioina ja niitä analysoidaan suhteutettuna tieteen- ja poliittishistorialliseen kontekstiin

Kirjallisuuden hankintaviitetietojen määrällinen tarkastelu osoitti saksan olleen tärkeässä asemassa hankitun kirjallisuuden julkaisukielenä ja Saksan julkaisumaana ennen toista maailmansotaa. Tärkein se ei kuitenkaan osoittautunut olevan kaikilla tutkituilla tieteenaloilla. Koska Ruotsi oli niin kielellisesti ja kulttuurisesti kuin myös sijaintinsakin puolesta luonteva kohde akateemisille opinto- ja tutkimusmatkoille, oli selvää että sen osuus oli myös näkyvä kirjahankinnoissa. Englannin kieli julkaisukielenä ja anglosaksiset maat julkaisumainia ottivat yksiselitteisesti valta-aseman toisen maailmansodan jälkeen kirjahankinnoissa. Tutkimus osoittaa kirjahankintojen heijastaneen tieteen suunnanmuutosta.

Tutkimus perustuu Silja Juopperin pro gradu –tutkielmaan. Olemme yhdessä täydentäneet tieteenalojen valikoimaa ja vahvistaneet historiallista kontekstia. Tarkoituksemme on julkaista tutkimus artikkelina tai monografiana.

Kirjallisuutta

Silja Juopperi: Ulkomaisen kirjallisuuden hankinta Suomen tieteellisiin kirjastoihin 1901–1956. Toisen maailmansodan jälkeisen tieteen suunnanmuutoksen heijastuminen kirjahankintoihin. Pro gradu, informaatiotutkimus ja interaktiivinen media, Tampereen yliopisto 2011.

Ammon, Ulrich 2004. German as an international language of the sciences – recent past and present. Teoksessa: Globalization and the future of German. Ed. By Andreas Gardt & Bernd Hüppauf. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, pp. 157-172.

Ammon, Ulrich 1998. Ist Deutsch noch internationale Wissenschaftssprache? Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 1998.

Edel, Karl-Otto 2010. Die Macht der Sprache in der Wissenschaft. Paderborn: IFB Verlag Deutsche Sprache.

Haarmann, Harald & Holman, Eugene: The impact of English as a language of science in Finland and its role for the transition to network society. In: The dominance of English as a language of science. Ed. By Ulrich Ammon. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 2001. Pp. 229-260.

Jalonen, O. 1985. Kansa kulttuurien virroissa. Tuontikulttuurin suuntia ja sisältöjä Suomessa itsenäisyyden aikana. Hki.

Lilja, Johanna 2012. Challenging the Matthew effect: international exchange of publications in four Finnish learned societies until the Second World War. Helsinki.

Reinbothe, Roswitha 2006. Deutsch als internationale Wissenschaftssprache und der Boykott nach dem Ersten Weltkrieg. Frankfurt am Main: Peter Lang. (Duisburger Arbeiten zur Sprach- und Kulturwissenschaft, Band 67.)